

*Geef de toekomst
een verleden*

Beleidsplan 1997 - 2000

: 35.075.5:902:(060.51): "1997/2000": =40:(492):

98-085

Boekmanschting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Geef de toekomst

een verleden

Beleidsplan 1997 - 2000

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

Inhoud

<i>Woord vooraf door A. Nuis, staatssecretaris van OCenW</i>	5
<i>Inleiding</i>	7
I <i>Doelstelling van de archeologische monumentenzorg</i>	9
II <i>Ontwikkelingen</i>	11
III <i>Het beleid van de ROB in de periode 1997 - 2000</i>	13
IV <i>Preventie met meer rendement</i>	15
V <i>Selectie en kennisatlas</i>	17
VI <i>Complementaire verantwoordelijkheid en samenwerking</i>	19
VII <i>Kenniscentrum</i>	21
VIII <i>Archeologisch dienstencentrum</i>	23
IX <i>Scheeps- en onderwaterarcheologie</i>	25
- Inleiding	25
- Beheer scheepsvondsten Zuiderzeewerken	25
- Begeleiding grote werken	26
- Voorbeeldactiviteiten onder water	26
- Onderzoek en informatievoorziening, het NISA als kenniscentrum voor scheeps- en onderwaterarcheologie	27
- Beleidsfacetten op het tweede plan	28
<i>Literatuur</i>	30

Woord vooraf

5

Een archeoloog moet kunnen dromen. Heinrich Schliemann kon dat goed. De ontdekker van Troje verslond in zijn jeugd alle verhalen over Hector en Achilles en vocht in zijn dromen met zijn grote helden mee. Later vertrok hij van Duitsland naar Amsterdam. Een jonge boekhouder nog maar, hield hij daar tussen de crediten debetstanden ook zijn dromen bij. Hij studeerde 's avonds gretig op de oudheid en belandde uiteindelijk – via een omweg over Petersburg – in Turkije, om daar niet één maar negen Trojes te ontdekken.

Een archeoloog moet kunnen dromen. Ook in en over ons eigen land, waar de Troje's en Pergamon's door Cananefaten en Batavieren werden bewoond. 1996 was een heel goed dromersjaar. Bij Leiden dook opeens een heel mooi masker op uit de Romeinse tijd. Hij leek een beetje op Gordon, sprak de nuchtere vinder. Of zou het toch Achilles zijn?

Een archeoloog moet kunnen dromen, maar hij moet ook wel wat meer. Veel sterker nog dan in Heinrich Schliemann's tijd is het archeologisch graafwerk tegenwoordig een gevecht tegen de klok, dat op een heel druk veld wordt uitgevochten. Zeker in onze steden, waar de ruimte zo geweldig kostbaar is, staan achter de archeoloog met z'n troffel en schep, met ronkende motoren de bulldozers klaar.

Toch hoeft in de praktijk de situatie niet steeds zo dreigend te zijn. Wanneer bijvoorbeeld tijdig overlegd wordt over de archeologische schatten die in onze bodem liggen verscholen. En wanneer de archeologische wereld zich inspant om zichtbaar te maken aan het grote publiek dat er zonder ons verleden ook geen heden kan bestaan. En vooral wanneer de archeologen zich nationaal en internationaal door overheden gesteund weten bij hun zorg voor het bodemkundig erfgoed. Documenten als dit beleidsplan van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek zijn bij dat alles onmisbaar geworden.

Ik wens de ROB en alle andere betrokkenen bij de uitvoering heel veel succes.

Opdat het niet bij dromen hoeft te blijven!

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen,

Aad Nuis

Inleiding

Dit beleidsplan is opgesteld om concreet vorm te geven aan de eigen koers van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), waarvan de basisprincipes eerder zijn neergelegd in *Het Verleden Zeker*. Daarnaast is dit beleidsplan opgesteld op basis van de notitie *Pantser en ruggegraat, uitgangspunten voor cultuurbeleid* ten behoeve van de samenvatting van de Cultuurnota 1997 - 2000.

Ten opzichte van een eerdere (concept)versie is de tekst waar relevant geactualiseerd en is detailinformatie weggelaten.

In het eerste hoofdstuk wordt de doelstelling van de archeologische monumentenzorg toegelicht, waarna vervolgens de ontwikkelingen aan de orde komen die van belang zijn voor het toekomstige beleid van de ROB.

In het derde hoofdstuk wordt het beleid van de ROB uiteengezet, uitmondend in de formulering van vijf speerpunten die in de daarop volgende hoofdstukken worden uitgewerkt.

In het laatste hoofdstuk tenslotte, hoofdstuk 9, wordt het beleid van de afdeling scheeps- en onderwaterarcheologie en het NISA (Nederlands Instituut voor Scheeps- en onderwaterarcheologie) geschetst.

In een gezamenlijke notitie van ROB en OCenW *Het Verleden Zeker* is een beeld geschetst van een nieuw bestel voor de archeologische monumentenzorg. Uitgangspunt is een

dusdanige verdeling van taken tussen gemeenten, provincies, rijk, universiteiten en particulier initiatief in het proces van archeologische monumentenzorg, dat deze zorg zo goed mogelijk tot zijn recht komt. Resultaat moet een verbreding zijn van die zorg voor het archeologisch erfgoed: "meer spelers op het veld". Daarbij wordt gestreefd naar een verdergaande (ver)deling van taken en verantwoordelijkheden tussen overheden en een nauwere samenwerking met alle partijen in de archeologische monumentenzorg. Voorwaarde is wel dat, vanuit macro-optiek gezien, het cyclische proces van archeologische monumentenzorg¹ in stand blijft.

Binnen dit nieuwe te vormen bestel zal de ROB zich als nationaal instituut voor het archeologisch erfgoed inzetten voor het duurzaam behoud van zichtbare en onzichtbare archeologische waarden in het landschap. Samen met overheden, bedrijfsleven en particulier initiatief anticipeert de ROB op ingrepen in het landschap. Door bescherming of, in uiterste nood, door opgraving wordt gestreefd naar een optimale archeologische monumentenzorg. Gemeenten en provincies nemen hun verantwoordelijkheid binnen eigen grenzen. De ROB wil ten behoeve van deze partners functioneren als kenniscentrum voor de archeologische monumentenzorg in Nederland. Voor de uitvoering van beschermings- en opgravingsprojecten wil de ROB samen met anderen bevorderen dat een onafhankelijk archeologisch dienstencentrum wordt opgericht.

De ontwikkeling van de ROB tot nationaal instituut voor het archeologisch erfgoed heeft gevolgen voor het profiel van de dienst, haar medewerkers en de buitenwereld. Intern heeft een ingrijpende cultuuromslag plaats gevonden en wordt de persoonlijke gedrevenheid van medewerkers nu ingezet om gezamenlijk effectiever te werken aan archeologische monumentenzorg. Gezien de grootschalige en complexe ingrepen in het landschap zal de ROB duidelijke keuzes maken bij het behoud en beheer van het archeologisch erfgoed. De dienst zal zich hierbij beperken tot zaken die vanuit (inter)nationale optiek van belang zijn of die aanpak op rijksniveau vereisen. Daarnaast beoogt de ROB een voorwaardenscheppende en stimulerende rol te spelen. Zo zal de ROB taken bewust en stelselmatig (ver)delen met anderen, nu het aantal betrokkenen in de archeologische monumentenzorg sterk lijkt toe te nemen. Het accent ligt daarbij op complementaire verantwoordelijkheid en samenwerking. In toenemende mate wil de rijksdienst de rol van 'architect' spelen die vanuit nationaal perspectief initiatieven neemt en ondersteunt, alsmede ontwikkelingen signaleert en stuurt.

In het onderstaande schema zijn de accentverschuivingen binnen de werkzaamheden van de ROB weergegeven.

Accentverschuivingen

van	naar
Individuele gedrevenheid	Gezamenlijke gerichtheid
Alles willen	Selectief kunnen
Procesgericht	Productgericht
Zelf (doen)	Met elkaar
Uitvoerder	Architect
Volgen	Sturen

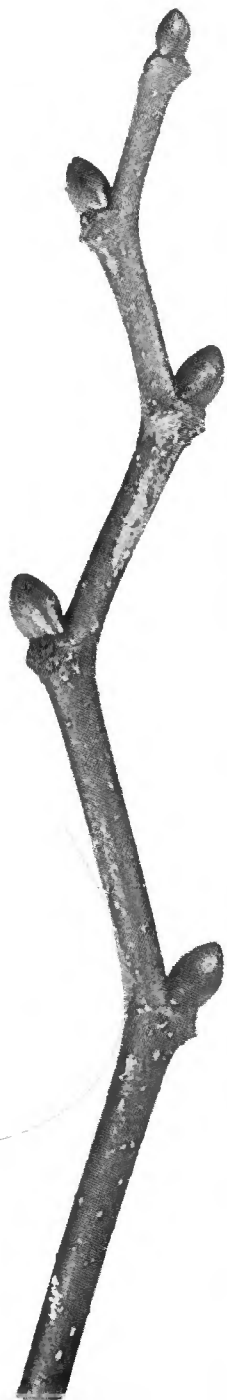
Doelstelling van de archeologische monumentenzorg

Geef de toekomst een verleden. Dat is het richtsnoer voor het behoud en beheer van het cultuurhistorisch erfgoed in Nederland. Archeologische monumenten zijn onderdeel van het cultuurhistorisch erfgoed. Ze vormen voor het grootste deel van ons verleden de enige of vrijwel enige bron voor geschiedschrijving. Sommige archeologische monumenten zijn zichtbare herinneringen aan dat verleden. Het overgrote deel is echter niet zichtbaar. De meeste archeologische monumenten bevinden zich namelijk in de bodem of onder water. Het zijn kwetsbare bronnen die in hoge mate bedreigd worden door het steeds intensievere bodemgebruik in Nederland. Dit vereist dat de samenleving behoedzaam omgaat met archeologische monumenten en dat een verantwoord beheer wordt gevoerd, opdat hun waarde en betekenis voor de toekomst gegarandeerd blijven.

De archeologische monumentenzorg richt zich op een optimaal beheer van de bodem als unieke bron van informatie over de Nederlandse geschiedenis. Behoud ter plekke ('in situ') heeft de voorkeur. Achterliggende gedachte is dat ook voor toekomstige generaties de bodem nog feitelijke sporen en herinneringen uit het verleden moet bevatten.

Voor die generaties zal bovendien gelden dat zij over andere en wellicht betere methoden van archeologisch onderzoek zullen beschikken zodat zij zelf onderzoek kunnen doen naar het verleden vanuit hun eigen vraagstelling.

Archeologische opgravingen en verder archeologisch onderzoek zijn noodzakelijk wanneer behoud niet mogelijk blijkt. De ROB geeft mede op grond van de Monumentenwet 1988 uitvoering aan de rijksverantwoordelijkheid voor de archeologische monumentenzorg.

Voor de nadere invulling van een nieuw bestel voor de archeologische monumentenzorg is een aantal ontwikkelingen van essentieel belang.

Zo wordt de bodem van Nederland steeds intensiever gebruikt, waardoor een versnelling in de vernietiging van het archeologisch erfgoed optreedt. Niet alleen het aantal ingrepen in de bodem neemt toe, maar vooral ook de omvang van deze ingrepen. In de komende jaren zal in Nederland een aanzienlijk aantal zeer grootschalige projecten worden uitgevoerd met ingrijpende gevolgen voor het archeologisch erfgoed. Voorbeelden zijn de Betuweroute, de realisatie van VINEX-locaties, de aanleg en verbreding van autosnelwegen, de aanleg van de HSL en het project Grensmaas. Deze projecten zijn slechts een aantal in het oog springende voorbeelden van de wijze en de schaal waarop het bodemarchief bedreigd wordt. Minder evidente en omvangrijk zijn bijvoorbeeld ingrepen als gevolg van de intensivering van de land- en tuinbouw, die echter eveneens het bodemarchief ernstig aantasten.

Ook het archeologisch erfgoed onder water wordt – behalve door tal van kleinere werken – vooral door grootschalige werken bedreigd. Zoals onder meer de aanleg van baggerspeciedepots, pijpleidingen en de voorbereidingen voor de aanleg van de tweede Slufter en de vergrote Maasvlakte.

Ontwikkelingen

Een gunstige ontwikkeling is het feit dat recente technologische ontwikkelingen in toenemende mate toepasbaar zijn binnen verschillende onderdelen van de archeologische monumentenzorg. Zo draagt de milieutechniek bij tot de ontwikkeling van meer effectieve methoden voor de prospectie en waardering van archeologische vindplaatsen. Evenzo biedt de ontwikkeling van de informatietechnologie (Geografische Informatie Systemen (GIS) en dergelijke) mogelijkheden voor onder meer de ruimtelijke analyse van archeologische data.

Een andere belangrijke ontwikkeling is de sterk groeiende aandacht voor de archeologische monumentenzorg, zowel bij bestuurders als bij het brede publiek. Dit is een belangrijke voorwaarde om te komen tot een gewenste complementaire taakverdeling. Ondanks de aanzetten die hiervoor binnen de verschillende bestuurslagen² gegeven zijn, komt de samenwerking niet zo snel tot stand als gehoopt. De concentratie van de ROB op rijkstaken kan dan ook niet te snel en te eenzijdig doorgevoerd worden: wanneer de partijen onvoldoende op elkaar afgestemd zijn, zal dat tot gevolg hebben dat er gaten vallen in de zorg voor het archeologisch erfgoed. Ook de taakverzwaring bij de ROB als gevolg van de inkrimping van de universiteiten³ draagt bij tot dit risico.

Het aantal actoren dat op verschillende niveaus bijdraagt aan de archeologische monumentenzorg, groeit sterk. Daarnaast

wordt de archeologische monumentenzorg meer en meer marktgericht door toename van particuliere initiatieven, een groeiend aantal private ondernemingen en commercialisering van onderdelen van de zorg. Deze ontwikkeling kan op gespannen voet staan met de publieke verantwoordelijkheid voor het cultureel erfgoed. Om te voorkomen dat door de toenemende marktgerichtheid, het groeiend aantal actoren en de verdeling van taken het cyclische proces van de archeologische monumentenzorg doorbroken wordt, is een verandering in de opstelling van de ROB noodzakelijk.

Overheden en andere instanties hechten in toenemende mate belang aan een geïntegreerd cultuurhistorisch beleid. De ROB is van mening dat een dergelijk beleid een meerwaarde oplevert voor het archeologische erfgoed. De ROB speelt hier, waar mogelijk in samenspraak met andere overheden en instanties, actief op in.

Ook internationaal is er meer aandacht voor de bedreiging van het archeologisch erfgoed. Dit heeft in Europees verband geleid tot het Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed (1992; hierna aangeduid als het Verdrag van Malta). Een van de kernpunten van dit verdrag is de volledige erkenning van het archeologische belang in planologische besluitvormingsprocessen. De vorm waarin en het tijdstip waarop het verdrag in Nederland zal worden geïmplementeerd, zijn nog volop in studie.

Het beleid van de ROB in de periode 1997 - 2000

Met het oog op de hiervoor beschreven ontwikkelingen zijn een vijftal speerpunten bepalend voor het beleid van de ROB voor de periode 1997 - 2000.

Voor het behoud van archeologische waarden is preventieve zorg noodzakelijk. Om te voorkomen dat archeologische waarden beschadigd of vernietigd worden, is het nodig vroegtijdig op de hoogte te zijn van grootschalige ingrepen in de bodem. Door hierbij samen te werken met andere cultuurhistorische disciplines kunnen de archeologische waarden doeltreffender worden beschermd.

Nog sterker dan voorheen zal de ROB de nadruk leggen op (het stimuleren van) behoud van archeologische waarden. Daarbij staat behoud ter plekke ('in situ') voorop. Indien behoud in situ niet mogelijk blijkt, wordt ernaar gestreefd de archeologische informatie veilig te stellen door middel van opgraven. De ROB zal zich hierbij beperken tot zaken die vanuit (inter)nationale optiek van belang zijn of aanpak op rijksniveau vereisen. Ook zal meer aandacht besteed worden aan het duurzaam behoud van reeds veilig gestelde informatie.

De zorg voor het archeologisch erfgoed is een gezamenlijke verantwoordelijkheid. De ROB stelt zich ten doel een zo efficiënt mogelijke samenwerking tot stand te brengen tussen de verschillende overheden en de andere instellingen, groeperingen en

individuen die betrokken zijn bij de archeologische monumentenzorg. Binnen deze samenwerking zal de rol van de ROB zoveel mogelijk voorwaardenscheppend en stimulerend zijn. Om zijn positie binnen het nieuwe bestel van de archeologische monumentenzorg vorm te geven, zal de ROB zich de komende beleidsperiode concentreren op de volgende activiteiten.

De beperking van de taken van de ROB tot zaken die vanuit (inter)nationale optiek van belang zijn, vraagt om een helder en stringent selectiebeleid dat duidelijk maakt waar de verantwoordelijkheden en aandachtsgebieden van het rijk binnen de archeologische monumentenzorg worden gelegd. Tevens biedt het selectiebeleid een kader voor het beleid van de lagere overheden. Voor de ontwikkeling en bijstelling van het selectiebeleid zullen de komende jaren beleidsrelevante gegevens systematisch worden verzameld in een zogenoemde 'archeologische kennisatlas'.

Om een doeltreffende, complementaire verdeling van verantwoordelijkheden te bewerkstelligen is een optimale samenwerking noodzakelijk tussen de verschillende overheden en de andere instellingen, groeperingen en individuen die kunnen bijdragen tot de verbetering van de archeologische monumentenzorg. De ROB zal deze samenwerking stimuleren en waar nodig initiëren.

Ten behoeve van de inhoudelijke ondersteuning van alle betrokkenen zal de ROB zich verder ontwikkelen tot kennis-

centrum op het gebied van de archeologische monumentenzorg. Door middel van voorlichting en scholing zal deze kennis overgedragen worden naar doelgroepen die bij de archeologische monumentenzorg betrokken zijn.

De positie van de ROB binnen het nieuwe bestel brengt met zich mee dat veldwerkzaamheden die nu nog door de ROB worden verricht, in de toekomst vaker aan andere actoren zullen worden overgelaten. Om een goede kwaliteit van de archeologische werkzaamheden te waarborgen acht de ROB de oprichting van een archeologisch dienstencentrum, dat alle actoren ten dienste kan staan, noodzakelijk.

14

Samengevat betekent dit dat het beleid van de ROB voor de komende jaren vijf speerpunten heeft:

1. het verder vormgeven van anticiperend preventief beleid gericht op behoud van archeologisch erfgoed
2. het ontwikkelen van een 'kennisatlas' als basis voor het selectiebeleid
3. het bevorderen van complementaire verdeling van verantwoordelijkheden en samenwerking met lagere overheden en andere participanten
4. het verder ontwikkelen van de ROB tot kenniscentrum
5. het bevorderen van de oprichting van een archeologisch dienstencentrum.

Deze speerpunten worden in de volgende hoofdstukken nader uitgewerkt.

IV

In voorgaande decennia zijn aanzienlijke delen van het archeologisch erfgoed aangetast. In de komende jaren zullen groot-schalige ingrepen plaatsvinden in het Nederlandse landschap die kunnen leiden tot een steeds snellere vernietiging van het bodemarchief. In het komende decennium betreft dit jaarlijks minimaal één procent van de totale oppervlakte van Nederland. De omvang van de problematiek maakt het noodzakelijk dat de voor preventieve archeologische monumentenzorg beschikbare middelen doelgericht en planmatig worden ingezet.

De ROB streeft ernaar het archeologisch belang in een zo vroeg mogelijk stadium bij de planvorming te betrekken. 'Nationale' ingrepen, gebiedsgericht rijksbeleid en andere relevante ontwikkelingen zullen systematisch worden gesignaleerd en onderzocht op hun mogelijke effecten op het bodemarchief. De beschikbare capaciteit zal vervolgens selectief worden ingezet op situaties waar vanuit (inter)nationaal perspectief belangrijke archeologische waarden in het geding zijn. Daarbij wordt behoud in situ nagestreefd wanneer het perspectief op blijvend behoud groot en het verwachte rendement van de te leveren inspanningen hoog is. Vroegtijdige signalering en evaluatie van ingrepen en ontwikkelingen is hiervoor essentieel. Convenanten met initiatiefnemers van grootschalige bodemingrepen dragen bij tot een betere preventie. De afgelopen jaren zijn hiermee positieve ervaringen opgedaan.

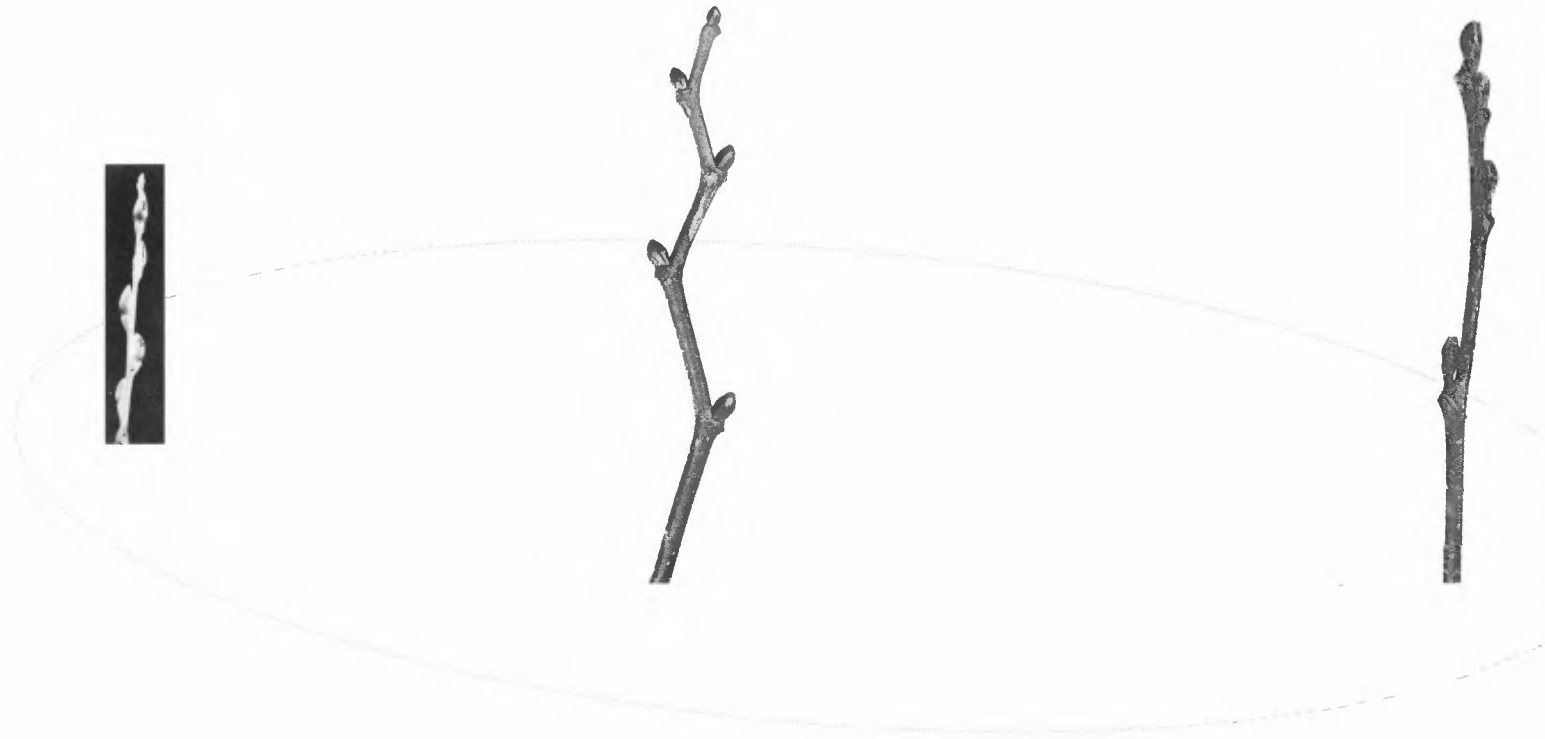
Preventie met meer rendement

Van het grootste belang voor een betere preventie is de wijze waarop het Verdrag van Malta in Nederland wordt geïmplementeerd. De ROB zet zich tezamen met OCenW in voor de verwezenlijking van een implementatie-scenario dat optimaal recht doet aan het primaire doel van het Verdrag van Malta, namelijk een betere bescherming van het archeologisch erfgoed.

Daarnaast zal worden gewerkt aan een meer effectieve toepassing van de beschermingsmogelijkheden die de Monumentenwet 1988 biedt. Hierbij wordt gedacht aan eenvoudigere procedures en 'maatwerk', resulterend in gedifferentieerde richtlijnen. Tevens zullen provinciale en gemeentelijke overheden gestimuleerd worden vaker planologische beschermingsmaatregelen te treffen.

Duurzaam behoud van archeologische monumenten staat of valt met een zorgvuldig beheer. Een effectief (wettelijk) beschermingsbeleid is pas mogelijk wanneer zodanige fysieke maatregelen getroffen kunnen worden dat het op papier beschermde monument ook daadwerkelijk behouden blijft. Daarom zijn middelen nodig voor onderzoek naar en implementatie van eenmalige beheersmaatregelen. Ook zal bekeken worden of gebruikers en/of eigenaren die te maken krijgen met gebruiksbepalingen, een tegemoetkoming kunnen krijgen in de schade. Hiervoor zal een onderzoek worden uitgevoerd naar (fiscale) begunstigings- en stimuleringsmogelijkheden.

Tenslotte is het noodzakelijk dat voorzieningen getroffen worden ter bevordering van het duurzaam behoud en toegankelijkheid van onderzoeksdocumentatie en vondsten, de enige resterende informatiedragers van verdwenen archeologische vindplaatsen.

V

In de nota *Investeren in Cultuur 1993-96* (WVC 1992) werd gesteld dat ook voor de archeologie een selectiebeleid ontwikkeld moet worden. Als uitvoerende dienst heeft de ROB zich daar – in samenspraak met andere actoren – intensief mee beziggehouden. Belangrijk in dit verband was de in 1994 gehouden werkconferentie *Verantwoord vergeten; selectie in de archeologische monumentenzorg*, georganiseerd door ROB/WVC. Parallel aan deze meningsvorming voltrok zich de discussie over de toekomst van de archeologische monumentenzorg in Nederland en de daarmee samenhangende reorganisatie van de ROB. In het nieuwe bestel concentreert de ROB zich nadrukkelijker dan voorheen op rijkstaken. Dit heeft consequenties voor het selectiebeleid van de ROB: de directe verantwoordelijkheid van het rijk beperkt zich tot zaken die vanuit (inter)nationale optiek 'behoudenswaardig' zijn.

Ondanks de aanstaande implementatie van het in 1992 door Nederland ondertekende Verdrag van Malta zal de noodzaak tot selectie blijven bestaan. Selectie bij het behoud en onderzoek van vindplaatsen is een voorwaarde voor een maximaal cultuurhistorisch en wetenschappelijk rendement en moet tegelijkertijd voorkomen dat een te groot beroep gedaan wordt op het maatschappelijk draagvlak van de archeologische monumentenzorg. Uit ervaringen in de landen om ons heen blijkt dat het van cruciaal belang is deze aspecten voortdurend in het oog te houden.

Selectie en Kennisatlas

Om vast te kunnen stellen welke zaken vanuit (inter)nationale optiek behoudenswaardig zijn, zijn heldere en stringente selectiecriteria nodig. Voor het selectiebeleid op de korte termijn zijn deze criteria geformuleerd in de discussienota *Voor de KIEZEN, selectiebeleid ROB 1997 - 2000*. Door vanuit (inter)nationaal perspectief heldere keuzes te maken geeft de ROB invulling aan de rijksverantwoordelijkheid en draagt bovendien bij tot de vormgeving van een geïntegreerd internationaal beleid op het gebied van het cultuurbeheer, zoals voorgestaan in de nota *Investeren in Cultuur 1993 - 1996* en de notitie *Grenzeloos cultuurbeheer*.

Een belangrijk selectie criterium is dat archeologische relictten niet op zichzelf staan. Het streven naar instandhouding van de samenhang tussen archeologische relictten, andere cultuurhistorische waarden en het cultuurlandschap als geheel speelt een essentiële rol in het selectiebeleid. Een ander criterium is de betekenis van relictten voor de opvulling van belangrijke lacunes in de kennis van het bodemarchief. Doorslaggevend bij de praktische vertaling van deze criteria is het verwachte rendement van de vereiste inspanningen. Andere maatschappelijke belangen worden nadrukkelijk meegewogen: het succes van de archeologische monumentenzorg staat of valt met de cultivering van haar maatschappelijk draagvlak.

Voor het selectiebeleid op de korte termijn is een aantal strategische prioriteiten vastgesteld: dit zijn vanuit internationale optiek bijzonder waardevolle en bovendien ernstig bedreigde vindplaats-ensembles. Het behoud en waar nodig het onderzoek van deze vindplaatsen krijgt absolute prioriteit. De ROB stelt zich ten doel ervoor te zorgen dat de archeologische waarden die met deze ensembles zijn verbonden, zo goed mogelijk worden veilig gesteld. Hierbij heeft de ROB in de eerste plaats een signaleringsfunctie en streeft naar allianties met andere actoren om deze ensembles veilig te stellen of te onderzoeken. Daarbij speelt de ROB vooral een voorwaardenscheppende rol. De eigen middelen voor uitvoerend onderzoek zullen uitsluitend conform het vast te stellen selectiebeleid worden ingezet. De besluitvorming over deze strategische prioriteiten zal in 1996 worden afgerond.

De definitieve versie van het selectiebeleid van de ROB zal, nadat daarover in 1996 advies is ingewonnen, voor de komende vier jaren worden vastgelegd.

Voor een verantwoord selectiebeleid op de lange termijn, en daarmee voor een optimaal beheer van het bodemarchief, zijn kennis en kennismanagement onontbeerlijk. Daarom wordt een zogenoemde archeologische kennisatlas ontwikkeld als uitgangspunt voor de onderbouwing en bijsturing van het selectiebeleid. In deze kennisatlas wordt de kennis van het Nederlandse bodemarchief en de Nederlandse bewoningsgeschiedenis systematisch verzameld. De gegevens worden gemakkelijk toegankelijk en toepasbaar gemaakt voor alle actoren en kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt voor het samenstellen van overzichtskaarten, verwachtingsmodellen, statistieken en teksten. De systematische ordening van informatie zal ook duidelijk maken waar de kennis van het bodemarchief lacunes vertoont, zodat het beleid daarop afgestemd kan worden. De samenstelling van de kennisatlas vereist een continu proces om het selectiebeleid voortdurend te kunnen aanpassen aan nieuwe gegevens en veranderende inzichten.

Het instrumentarium en de centrale gegevensbestanden van het aan de ROB verbonden en door OCenW onderhouden archeologische expertise-centrum ARCHIS vormen de spil van de kennisatlas.

VI

Complementaire verantwoordelijkheid en samenwerking

Het (ver)delen van verantwoordelijkheden en intensiveren van de samenwerking met en tussen provincies, gemeenten en andere actoren vormt een speerpunt in het beleid van de ROB. Het ligt voor de hand hierbij zoveel mogelijk aan te sluiten bij bestaande (wettelijke) bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de genoemde bestuurslagen en overige participanten.

OcenW neemt zich voor in de periode 1997-2000 convenanten met alle provincies te sluiten als onderdeel van de bredere cultuurconvenanten. Deze convenanten moeten recht doen aan het streven van de provincies naar een grotere verantwoordelijkheid op het gebied van archeologische monumentenzorg en een geïntegreerd cultuurhistorisch beleid.

De beoogde taakverdeling kan het meest effectief worden vormgegeven wanneer de volgende taken op het gebied van archeologische monumentenzorg in toenemende mate door de provincies worden gerealiseerd. Gezien de belangrijke provinciale taak op het gebied van de ruimtelijke ordening kunnen verscheidene beleidsvormende en toetsende taken door deze overheidslaag optimaal worden uitgevoerd. Hierbij spelen de gezamenlijk door provincies en ROB ontwikkelde en nog te ontwikkelen Archeologische Monumentenkaarten een cruciale rol.

De inspectie en het beheer van archeologische monumenten kan het best gebeuren op het niveau van de direct territoriaal bevoegde overheid. De ROB is zelf verantwoordelijk voor de inspectie van de wettelijk beschermde monumenten. Het beheer en de inspectie op de lange termijn moet zoveel mogelijk door derden gebeuren. Om dit te stimuleren streeft de ROB ernaar zoveel mogelijk bedreigde en beschadigde monumenten door middel van eenmalige beheermaatregelen duurzaam te behouden.

Voorts dient de provincie zorg te dragen voor de registratie van vondstmeldingen. Om een meerwaarde uit deze gegevens te verkrijgen, dient registratie in ARCHIS plaats te vinden. Bovendien waarborgt de centrale ARCHIS-faciliteit bij de ROB de uniformiteit en toegankelijkheid van de informatie. Over de precieze informatie-uitwisseling tussen provincies en ARCHIS/ROB moeten nog nadere afspraken worden gemaakt.

Naast deze op preventie gerichte activiteiten ligt het voor de hand dat provinciale overheden in staat worden gesteld om hun verantwoordelijkheid voor het veilig stellen van informatie waar te kunnen maken. Ze dienen dan ook bevoegdheid te krijgen om opgravingen uit te (laten) voeren.⁴ Hierbij zal een archeologisch dienstencentrum drempelverlagend kunnen werken.

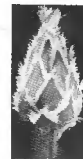
Ook gemeenten zullen gestimuleerd worden de hierboven omschreven taken op gemeentelijk niveau voor hun rekening te gaan nemen. Naar verwachting zal dit slechts mogelijk zijn voor een aantal (grotere) gemeenten of samenwerkingsverbanden van gemeenten. De ROB zal het aanstellen van gemeentearcheologen in de komende periode blijven stimuleren voorzover de provincies dit al niet doen. Met name de relatie tussen de kleinere gemeenten en de ROB zal in overleg met de provincies nader vormgegeven moeten worden. Zolang provincies daartoe niet geoutilleerd zijn, kan de ROB het tot haar taak rekenen waar nodig gemeenten te adviseren en te ondersteunen bij het ontwikkelen van hun beleid, zodat zij hun verantwoordelijkheid voor de archeologische monumentenzorg gestalte kunnen geven.

De beoogde intensivering van de archeologische monumentenzorg op provinciaal en gemeentelijk niveau en de taakverschuiving op rijksniveau maken, naast een verhoogde inspanning op alle niveaus, een herverdeling van taken (en eventueel functies) noodzakelijk⁵. De ROB zal zich in de eerste plaats richten op de uitvoering van de met de Monumentenwet samenhangende taken en op de hoofdlijnen van de monumentenzorg als geheel. Daarnaast behoren de landelijke registratie van (decentraal aangeleverde) gegevens over vindplaatsen en monumenten, advisering, toetsing en begeleiding van rijksplannen, provincie-overschrijdende plannen en plannen van convenantpartners tot de taken van de ROB.

De ROB zal zich inspannen voor een rijksbijdrageregeling om bij grote plannen inventariserend onderzoek te stimuleren. Bij de eventuele werkzaamheden die volgen op inventarisaties is een goede samenwerking en taakverdeling tussen rijk en provincie noodzakelijk: hierbij wordt gedacht aan inpassingsadviezen bij de uitvoering van plannen, het in de praktijk (laten) uitvoeren van aanvullend archeologisch onderzoek (AAO's) alsmede het creëren van de randvoorwaarden voor het uitvoeren van opgravingen.

Naast de complementaire taakverdeling tussen de bestuurlijke partners, zal de samenwerking met andere partners geïnitieerd en gestimuleerd worden. De activiteiten van universiteiten, amateurarcheologen, ondernemingen, belangenverenigingen, musea en andere betrokkenen bij de archeologische monumentenzorg zullen in verschillende overlegcircuits zoveel mogelijk op elkaar worden afgestemd. De ROB ziet hier vanwege haar uitgebreide netwerk een belangrijke initiërende en voorwaardenscheppende taak.

De wens van alle overheden om te komen tot een geïntegreerd cultuurhistorisch beleid moet in samenspraak met verschillende partners in de komende periode vormgegeven worden. De ROB is overtuigd van de meerwaarde van dergelijk beleid voor het cultureel erfgoed in het algemeen en de archeologische monumentenzorg in het bijzonder. Dit komt onder meer tot uitdrukking in goede behoudperspectieven en recreatief medegebruik van waardevolle archeologische terreinen. Ervaringen hiermee zijn onder meer opgedaan in een aantal VINEX-locaties en bij de productie van de cultuurhistorische waardenkaart die in opdracht van de provincie Utrecht vormgegeven wordt. De ROB neemt in de komende periode het initiatief tot structureel overleg met onder meer de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Dienst Landbouwkundig Onderzoek/Staringcentrum over een effectief geïntegreerd cultuurhistorisch beleid.

VII

Het streven naar een complementaire verdeling van verantwoordelijkheden tussen de verschillende overheden en het toenemend aantal private actoren zijn positieve ontwikkelingen. Om de verschillende actoren in staat te stellen hun taken optimaal uit te voeren en daarmee de samenwerking tot een succes te maken, zal de ROB de beschikbare kennis en expertise toegankelijk en bruikbaar maken voor alle betrokkenen. Om de kennis en expertise actueel te houden en te vergroten is voortdurend (toegepast) onderzoek vereist naar de beleidsgerichte, wetenschappelijke en technische aspecten van de archeologische monumentenzorg. Kortom, voor de inhoudelijke ondersteuning van alle bij de archeologische monumentenzorg betrokkenen zal de ROB zich verder ontwikkelen tot en positioneren als kenniscentrum.

Een essentiële activiteit van het kenniscentrum is het verzamelen, analyseren en beschikbaarstellen van informatie in de archeologische kennisatlas die de basis vormt voor het selectiebeleid. Met de ontwikkeling van ARCHIS en het aanbieden ervan als landelijke faciliteit voor registratie van vindplaatsen en vondsten is hiermee al een begin gemaakt. Op basis van de geregistreerde gegevens ontwikkelt het kenniscentrum archeologische monumentenkaarten en verwachtingsmodellen en potentiekaarten.

De grote collectie onderzoeksdocumentatie en de omvangrijke bibliotheek zijn belangrijke informatiebronnen die het kennis-

Kenniscentrum

centrum ter beschikking kan stellen. Omdat met de toename van het aantal actoren de hoeveelheid slecht of niet-toegankelijke informatie dreigt toe te nemen, dient speciale aandacht te worden besteed aan de ontsluiting van onderzoeksgegevens binnen én buiten de ROB, onder meer in de vorm van niet-gepubliceerde rapportages. Om achterstanden in de ontsluiting weg te kunnen werken en conservering van materiële informatiebestanden mogelijk te maken, zal een beroep gedaan worden op het Deltaplan Cultuurbehoud.

Een belangrijke taak van het kenniscentrum is het verrichten en stimuleren van voorwaardenscheppend en beleidsgericht onderzoek. Dit betreft alle vormen van onderzoek die bijdragen tot een meer effectieve preventie, bescherming, beheer en duurzaam behoud van archeologische waarden. Voorbeelden hiervan zijn: de ontwikkeling van methoden en technieken om het rendement van prospectief onderzoek te verhogen, onderzoek naar de effectiviteit van cultuur-technische en fysiek-technische beheermaatregelen, onderzoek naar onder meer juridische en planologische en fiscale beschermings- en stimuleringsmaatregelen.

Synthetiserend onderzoek is noodzakelijk om de beoogde kennisatlas te ontwikkelen en actueel te houden. Hieronder valt niet alleen de analyse en synthese van reeds beschikbare gegevens, maar ook de analyse en het (natuur)wetenschappelijk

onderzoek van opgravingsgegevens voor zover deze bijdragen tot de verdere ontwikkeling van de kennisatlas.

Het verrichten van opgravingen en alle andere vormen van (veld)onderzoek behoort tot de taken van het kenniscentrum, voor zover het geschiedt op basis van het selectiebeleid en tevens bijdraagt tot de verdere ontwikkeling daarvan. Dit geldt eveneens voor de achterstallige bewerking van oud onderzoek, waarvoor een beroep zal worden gedaan op het Deltaplan Cultuurbehoud.

De expertise en kennis van het kenniscentrum vormen de basis voor de ontwikkeling en bijstelling van normen en richtlijnen voor de archeologische monumentenzorg. Belangrijke aanzetten hiertoe zijn reeds gegeven. Deze normen en richtlijnen zijn van toenemend belang, zowel voor de ROB als voor alle andere (nieuwe) actoren omdat zij niet alleen bijdragen tot uniformering en standaardisering, maar tevens de instrumenten zijn voor kwaliteitszorg in een toenemend decentraal en marktgericht bestel.

De gegevens, informatie, expertise en kennis waarover de ROB als kenniscentrum beschikt, zijn in verschillende vormen en voor verschillende doelgroepen van belang. Een actieve opstelling naar publiek, bestuur en politiek zal ervoor zorgen dat de kennis over – en dus ook het draagvlak voor – archeologische monumentenzorg aanzienlijk wordt verbreed. Naast de traditionele vormen van voorlichting door middel van folders, nieuwsbrieven, lezingen en publicaties, kan ook de opgedane ervaring met het aanbieden van informatie via Internet worden benut. Daarnaast zal de ROB door het (doen) verzorgen van cursussen, opleidingsprogramma's en stageplaatsen, ertoe bijdragen dat de kennis en deskundigheid verspreid wordt onder zoveel mogelijk participanten in de archeologische monumentenzorg. Tenslotte zal de ROB zich ervoor inspannen dat de universitaire archeologie-opleidingen meer aandacht geven aan de archeologische monumentenzorg.

Archeologie en archeologische monumentenzorg houden niet op bij de landsgrenzen maar hebben ook Europese en mondiale dimensies. De verdere ontwikkeling van het internationale netwerk zal ertoe leiden dat elders opgedane kennis en ervaring benut kan worden binnen de Nederlandse archeologische monumentenzorg. Omgekeerd kunnen ook de internationaal erkende Nederlandse verworvenheden op het gebied van registratie (ARCHIS), waardering, selectie en (mechanische) opgravingsstechnieken in het buitenland ingang vinden.

VIII

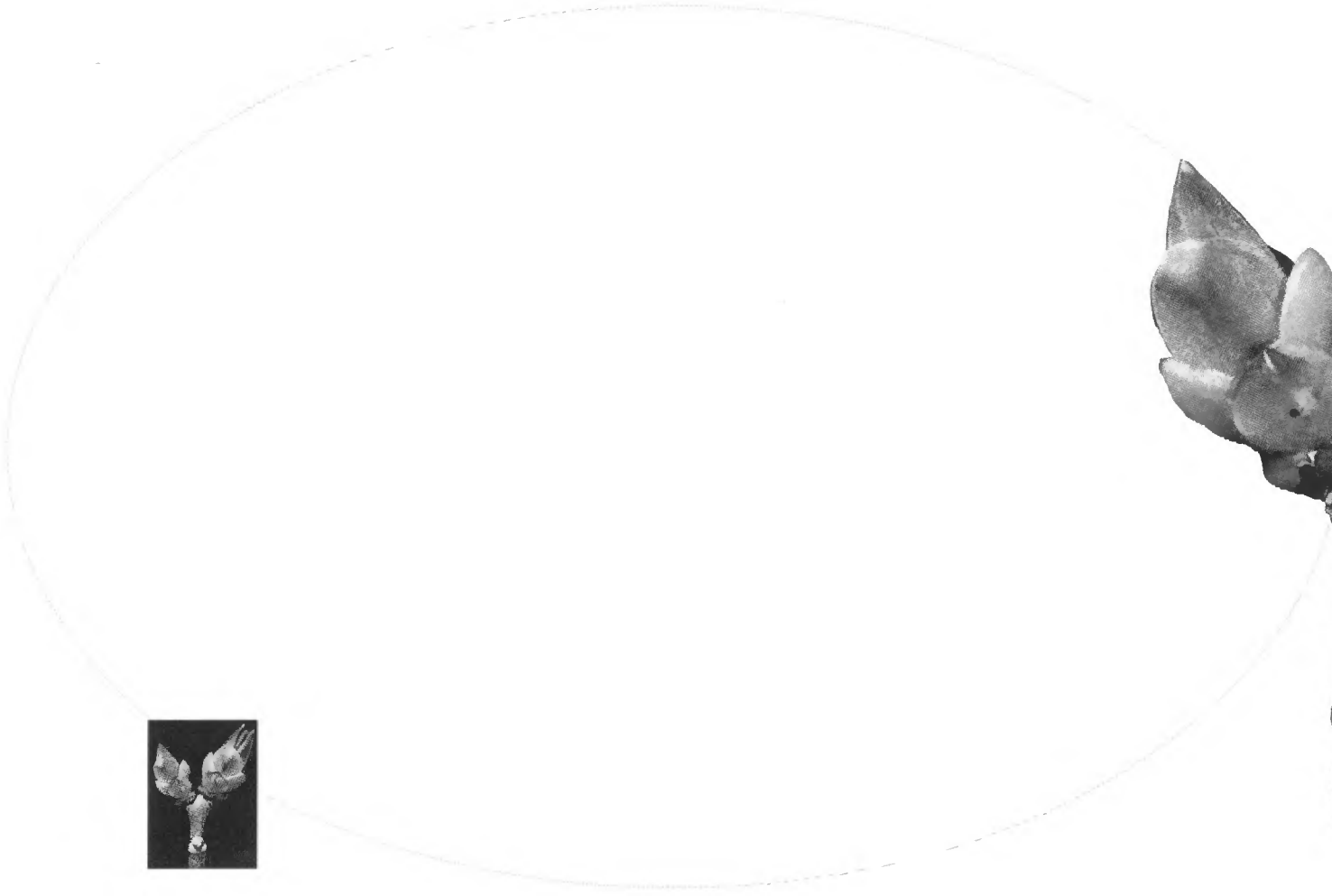
In de toekomst zullen de uitvoerende werkzaamheden van de ROB beperkt zijn tot die taken die rechtstreeks ten dienste staan van het kenniscentrum. Deze selectieve benadering heeft tot gevolg dat een aantal werkzaamheden dat voorheen door de ROB werd uitgevoerd, in de toekomst niet meer tot de verantwoordelijkheid van de dienst zal worden gerekend. De oprichting van een facilitair bedrijf kan voorkomen dat de uitvoering van deze voor de archeologische monumentenzorg veelal belangrijke projecten onmogelijk wordt. Tegelijkertijd valt er binnen de ROB capaciteit vrij voor de ontwikkeling van het kenniscentrum. Een archeologisch dienstencentrum maakt het tevens makkelijker voor andere overheden om de zorg voor het archeologisch erfgoed op zich te nemen.

Het archeologisch dienstencentrum dient onafhankelijk te worden. Het kan werken in opdracht van zowel het kenniscentrum als andere bevoegde instanties en zou een breed scala aan diensten kunnen leveren, variërend van de restauratie van een artefact tot het verzorgen van opgravingen inclusief wetenschappelijke basisrapportage.

Om een goede kwaliteit van de werkzaamheden van het archeologisch dienstencentrum te waarborgen zal het moeten voldoen aan de normen die het kenniscentrum in overleg met de overige partijen voor de gehele archeologische monumentenzorg-cyclus zal ontwikkelen.

Archeologisch dienstencentrum

Nader onderzoek naar de (on)mogelijkheden van het hierboven geschetste beeld is noodzakelijk. Hierbij moet onder meer gekeken worden naar kwaliteitscontrole, regeling opgravingsbevoegdheid en de effecten van toenemende marktgerichtheid. Een eerste verkenning op hoofdlijnen is reeds uitgevoerd. Om ervoor te zorgen dat het archeologisch dienstencentrum het gewenste draagvlak binnen het archeologisch en bestuurlijk bestel krijgt, zullen de overige belanghebbenden in een vroeg stadium bij de verdere ontwikkeling worden betrokken.

IX

De ROB is belast met het rijksbeleid inzake de archeologische monumentenzorg. In dit rijksbeleid nemen de scheepsarcheologie en de archeologie onder water een bijzondere plaats in. De specifieke beleidskeuzes op deze terreinen worden daarom in deze aparte paragraaf verwoord.

Inleiding

De scheepsarcheologie en de archeologie onder water zijn relatief jonge terreinen van het cultureel erfgoedbeleid. Ook hier komen de groeiende belangstelling en zorg voor het verleden tot uitdrukking, zoals blijkt uit de toenemende belangstelling voor maritieme historie, traditionele scheepsbouw en scheepvaart. Het ontbreken van schriftelijke bronnen en de – juist in Nederland – uitmuntende bewaaromstandigheden geven aan de scheepsarcheologie, onder of boven water, haar unieke plaats.

De opkomst van de duiksport heeft duidelijk gemaakt hoe omvangrijk en belangrijk het bodemarchief onder water is. Meer dan tweederde van het gebied onder Nederlandse jurisdictie, en dus ook van het bodemarchief, ligt onder water. Hoewel de inhoud ervan zeer divers is, nemen de scheepsvindplaatsen een bijzondere plaats in aangezien schip en inhoud een zeer compact en compleet venster op het verleden bieden. Bovendien is de dreiging van onoordeelkundige verstering op scheepsvindplaatsen groot.

Scheeps- en onderwaterarcheologie

De omvang van het beheersgebied maakt een dekkende monumentenzorg ondenkbaar en dus is een selectieve inzet van middelen noodzakelijk. Voor de specialistische scheeps- en onderwaterarcheologie geldt dat er (vooralsnog) weinig mogelijkheden zijn voor taakverdeling met andere overheden. Wel is er de in omvang en aard zeer diverse bemoeienis van niet-professionele of niet op cultuurbehoud of archeologie georiënteerde organisaties en particulieren. Bijsturing en voorlichting zullen ertoe moeten bijdragen dat deze een steeds belangrijker rol gaan spelen bij bescherming, onderzoek en behoud. Zo wordt door deelname aan de Permanente Kontaktgroep Handhaving Noordzee meegewerkt aan de beleidscyclus en aansturing van de Kustwacht. De inbreng draagt bij tot de bewustwording bij de samenwerkende diensten die de Rijksoverheid in de kustwateren vertegenwoordigen.

In aansluiting op de ontwikkelingen tot dusverre en rekening houdend met de samenvoeging van scheeps- en onderwaterarcheologie in het Nederlands Instituut voor Scheeps- en onderwaterarcheologie (NISA) in de komende periode, zijn hieronder vier speerpunten geformuleerd. Andere beleidsfacetten, waaraan minder prioriteit gegeven zal worden, komen in de laatste paragraaf aan de orde.

Beheer scheepsvondsten Zuiderzeewerken

De Nederlandse scheepsarcheologie heeft na de Tweede

Wereldoorlog een belangrijke impuls gekregen door de uitvoering van de Zuiderzeewerken. Bij de inpoldering van Flevoland zijn ca. 435 historische scheepswrakken aangetroffen. Om de werken archeologisch te begeleiden is een projectorganisatie opgezet die belast is met selectie, beheer en onderzoek van de scheepsvondsten. Beheer en onderzoek van de resterende schepen is in 1992 opgedragen aan de ROB. In de periode 1997-2000 zal de nadruk liggen op waardering van nog niet verkende schepen, het afwerken van een eerste ronde van veldonderzoek, presentatie en het streven naar duurzaam behoud.

Begeleiding grote werken

Het veilig stellen van culturele waarden in planologische procedures is bij de huidige intensiteit van ruimtelijke ontwikkelingen een belangrijke vorm van bescherming. Dit traject dient ook voor de natte planologie zal worden gevolgd. In de komende jaren moet rekening worden gehouden met de aanleg van diverse baggerspeciedepots en pijpleidingen, de voorbereidingen voor de aanleg van de tweede Slufter en de vergrote Maasvlakte, de uitdieping van de Westerschelde en de voorbereiding voor de vaste oeververbinding en grootschalige zandwinning in de Voordelta; dit alles in samenhang met grote en kleine infrastructurale werken op het land.

Waar de informatie over vindplaatsen onvoldoende gedetailleerd is, kan dit gecompenseerd worden door archeologische begeleiding van waterbouwkundige werken, natte ontgroningen en de winning van bodemmaterialen, vooral daar waar diepe sedimenten geroerd zullen worden. Historisch- en fysisch-geografische informatie is hierbij de belangrijkste leidraad.

Een strenge selectie is noodzakelijk. Alleen grote projecten met een potentieel grote verstoring in de meest gevoelige aandachtsgebieden komen voor intensieve begeleiding in aanmerking. Deze aandachtsgebieden zijn de Waddenzee/het IJsselmeer,

de Voordelta/Zeeuwse Stromen en in enkele gevallen het Rivierengebied.

Voorlichting aan andere overheidsdiensten, beheerders en opdrachtgevers van grote infrastructurale werken is van groot belang. Omschrijving van het wettelijk kader, archeologische potenties, bedreigingen en het voorgestane beleid in het Compendium Monumentenzorg kan hiertoe een belangrijk instrument opleveren. Concreet onderzoek zal veelal moeten worden begeleid, maar kan voor een belangrijk deel worden uitbesteed. Dit geldt met name voor het historisch-geografisch, het fysisch-geografisch en het akoestische survey-onderzoek dat vaak deel uitmaakt van (de voorbereiding van) een begeleidingsplan. Bij het noodzakelijke archeologisch duikwerk, voor bijvoorbeeld waardering, noodruiming of in situ onderzoek zal gebruik moeten worden gemaakt van de eigen capaciteit van het NISA.

Voorbeeldactiviteiten onder water

Anders dan de archeologische monumentenzorg op het land heeft de archeologie onder water hoofdzakelijk te maken met vindplaatsen die, weliswaar onder de waterspiegel, vrij aan het bodemoppervlak liggen. Deze locaties worden door vissers en duikers ontdekt en vragen om aandacht omdat daar de verleiding tot ongewenste, ongecontroleerde verstoring het grootst is. Een toenemend aantal schatgraversincidenten in de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig vormde de directe aanleiding om de archeologie onder water een plaats te geven in het Rijksbeleid. Repressief optreden was – en is – een zeer kostbare optie en bovendien politiek ongewenst, omdat sprake is van een glijdende schaal tussen doelbewuste wetsovertreding voor het gewin en onnozel souvenirjagen.

Er is voor gekozen de schatgraverij tegen te gaan door de verstoorders voor te lichten en bij te sturen. De verstoorders

worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid en gestimuleerd om actief deel te nemen aan de bescherming van bedreigde vindplaatsen. Dit gebeurt door middel van voorbeeldactiviteiten in het veld: systematische verkenning, consolidatie, en opgraving worden in nauw overleg met de meldende ontdekkers uitgevoerd waarbij het uiterst kwetsbare karakter van dit erfgoed onderstreept wordt. Een aantal van deze activiteiten zullen gepaard gaan met publiciteit en gerichte voorlichting aan doelgroepen (vissers, sportduikers, kustgemeenschappen). De voorbeelden hebben tot doel te laten zien dat een omzichtige aanpak – ook al is die zeer arbeidsintensief – een belangrijke meerwaarde oplevert en tevens dat lastige werkomstandigheden geen excuus zijn voor roofofbouw op het erfgoed.

Bij deze werkzaamheden wordt tevens de deskundigheid en ervaring opgebouwd om bij de begeleiding van planologische ontwikkelingen tot pragmatische oplossingen te komen. Het gaat daarbij zowel om de archeologische methoden en technieken als om het ontwikkelen van hulpmiddelen en duikmateriaal. Door steeds de meldende groepen bij het werk te betrekken, zullen zij bij de inventarisatie kwalitatief steeds betere gegevens kunnen aandragen en zich (verder) kunnen ontwikkelen tot partners, ambassadeurs en positieve actoren in het monumentenbeleid onder water.

De voorbeeldactiviteiten zullen worden uitgevoerd in de meest kwetsbare gebieden, waar een diepe Holocene sedimentatie samengaat met een zeer wisselende erosie en een grote, ongestructureerde zoek- en duikactiviteit. In de praktijk betekent dit de Waddenzee en de Voordelta en bij uitzondering de rivieren. In IJsselmeer en Zeeuwse Stroom is het belang net zo groot, maar zijn de erosie-omstandigheden minder variabel.

Onderzoek en informatievoorziening: het NISA als kenniscentrum voor scheeps- en onderwaterarcheologie

Informatievoorziening en onderzoek worden onder één en hetzelfde beleidsspeerpunt samengevat omdat beide tot doel hebben de beheerde gegevens te ontsluiten. Het integrale proces van het beheer van scheepsvondsten in het kader van de Zuiderzeewerken en de extraverte opstelling die voortvloeit uit het tegengaan van schatgraverij, dwingen ertoe het verrichte onderzoek en het beheerde materiaal samenhangend en toegelicht aan het publiek te tonen. De basis van het NISA als onderdeel van het kenniscentrum ROB ligt in het onderzoek en de gezamenlijke expertise (scheepsarcheologie, onderwateronderzoek, conservering), maar ook in de collectie.

Opvang, documentatie en beheer van scheepsarcheologische vondstcomplexen is dermate specialistisch en gecompliceerd dat gekozen is voor één nationale collectie in het scheepsarcheologisch depot. Voor onderzoek in het veld en het depot worden met nadruk ook derden uitgenodigd aan wie de aanwezige expertise ter beschikking wordt gesteld en die bijdragen tot een verdere ontwikkeling van de expertise.

De samenstellende delen van het NISA zullen in de planperiode daadwerkelijk integreren en zich ontwikkelen tot kennis- en expertise-centrum op het gebied van de scheepsarcheologie, monumentenzorg in het watergebied, conservering en restauratie van grote en kleine voorwerpen uit een maritiem milieu alsmede hulpmiddelen en technieken die gebruikt kunnen worden bij de onderwaterarcheologie. Onderzoek, informatievoorziening en ontsluiting van de beheerde gegevens en collectie gebeurt thans nog sterk verspreid over de afdelingen en op verschillende locaties. In dit licht is de nieuw te bouwen huisvesting in Lelystad (medio 1998) een belangrijke ontwikkeling, waarmee een reeds jaren geuite wens in vervulling gaat.

Een belangrijke taak van het NISA zal publieksvoorlichting zijn. Deze taak wordt overgenomen van het huidige Rijksmuseum voor Scheepsarcheologie dat zal ophouden te bestaan. In samenwerking met de stichting Bataviawerf zal een 'Scheepshistorisch Centrum' worden gerealiseerd. Het NISA zal zorgdragen voor de ontwikkeling en inrichting van de tentoonstellingspaviljoens met scheepsvondsten, inventarissen, voorwerpen, afbeeldingen, teksten en modellen. Ook zullen werkplaatsen die thans niet voor het publiek toegankelijk zijn, worden opengesteld.

Beleidsfacetten op het tweede plan

Inventarisatie

Hoewel de kennis van archeologische vindplaatsen onder water nog zeer grote lacunes vertoont, is inventarisatie geen speerpunt van het beleid. In het licht van de primaire doelstelling om ongewenste interferentie met vindplaatsen bij te sturen en tegen te gaan, wordt volstaan met het administratief zo goed mogelijk bijhouden van vondstmeldingen van derden. De vondstmelding wordt aangegrepen voor gerichte voorlichting aan de melder. Actieve inventarisatie gaat zo mogelijk wel vooraf aan ingrijpende planologische ontwikkelingen.

Om praktische redenen kan slechts een enkele gemelde vindplaats in aanmerking komen voor de uitvoering van 'voorbeeldonderzoek', zelfs op het niveau van waarderende verkenning. De keuze wordt gebaseerd op de ligging in de archeologische hoofdstructuur (aandachtsgebied of niet) in combinatie met een (aanvankelijk) sterk intuïtieve inschatting van het belang; een belangrijke rol daarbij spelen de verwachte voorbeeldwerking, de bijsturing van derden en de actieve betrokkenheid van de melder.

Naast meldingen van onderwatervondsten komen bij het NISA ook meldingen binnen van scheepsvondsten in relatief

droge omstandigheden. Enerzijds gaat het daarbij om directe meldingen van vondsten op het strand, in rivieroeveren en (inmiddels) droge waterlopen, anderzijds om scheepsvondsten op opgravingen door andere archeologische functionarissen en instellingen. In het eerste geval wordt in overleg met de plaatselijke autoriteiten en zo mogelijk plaatselijke amateurs bepaald of een verkenning zinvol is en of deze in onderlinge samenwerking kan worden uitgevoerd. In het tweede geval gaat het meestal om het gericht inroepen van de expertise van het NISA.

Scheepsonderzoek op afroep

de ROB acht het van belang dat andere actoren in de archeologische monumentenzorg die worden geconfronteerd met een scheepsvondst, een beroep doen op de in het NISA gebundelde expertise. Voor advies en waardering wordt op afroep capaciteit beschikbaar gesteld. Dat rekent het NISA tot zijn landelijke taak. Indien een en ander leidt tot keuzes in de zin van bescherming, consolidatie of opgraving, dan wordt de financiering daarvan van geval tot geval bezien en in principe opgelost overeenkomstig de plaatselijke financieringssituatie.

Internationaal beleid

Als onderdeel van de ROB draagt het NISA op verschillende manieren bij aan het internationale cultuurbeleid. Op de eerste plaats is er de adviestaak ten aanzien van de bemoeienis van Nederland met erfgoed van Nederlandse oorsprong overzee. Met name de behandeling van VOC-wrakken elders op de wereld is een onderwerp van voortdurende zorg, waarmee de Nederlandse overheid op grond van haar eigendomsclaim wordt geconfronteerd. Het terugdringen van schatgraverij is – ook internationaal – het uitgangspunt voor het beleid. Incidenten elders, veilingen en de daarbij horende publiciteit blijken steeds een zeer negatieve invloed te hebben op de houding en wets-handhaving binnen Nederland. Dit impliceert dat buitenlandse

overheden op hun verantwoordelijkheden moeten worden gewezen en dat vondsten als Mutual Heritage moeten worden benaderd.

Een andere factor in het internationale beleid van het NISA is inhoudelijk van aard en heeft te maken met haar positie als enig scheepsarcheologisch instituut in Nederland. Het gaat om het opbouwen en onderhouden van netwerken van scheepsarcheologische instituten en wetenschappers, het gezamenlijk opzetten van onderzoeks-, documentatie-, voorlichtings- en presentatieprojecten en het uitwisselen van ervaring en kennis. De uitnodiging tot participatie in onderzoek die al werd genoemd, strekt zich nadrukkelijk uit over de landsgrenzen. Voorts wordt aansluiting gezocht bij ontwikkelingsprogramma's van de Europese Unie, met name bij het Europese documentatie- en informatieproject NAVIS.

29

1 Zie: Het Verleden Zeker, p. 20-21 en p. 32-43. Met het 'cyclische proces' van archeologische monumentenzorg wordt bedoeld dat de resultaten van archeologisch onderzoek rechtstreeks van invloed zijn op de verdere vormgeving van de zorg voor het erfgoed; er is als het ware sprake van een continu en zichzelf voedend (cyclisch) proces.

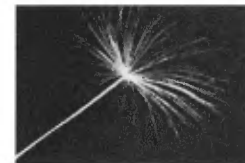
2 Door OCenW/ROB is overleg gevoerd met IPO en VNG over de invulling van taken op provinciaal en gemeentelijk niveau. De resultaten van dit overleg zijn terug te lezen in de ambtelijke notie *Taakafbakening tussen de overheden op het terrein van de archeologische monumentenzorg*.

De zorg voor archeologische monumenten is als aandachtsgebied ook opgenomen in de eindrapportage van de projectgroep Inter Provinciaal Overleg (IPO) Monumentenzorg en in de Modelverordening Monumentenzorg van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Vertaling en concretisering van deze zorg is eveneens terug te vinden in diverse beleidsplannen van de meeste provincies.

3 Commissie Toekomst van de Geesteswetenschappen, *Men weegt kaneel bij 't lood*.

4 Een experiment met gedelegeerde opgravingbevoegdheid, zoals overeengekomen in het convenant met de provincie Noord-Holland, zal in de komende periode geëvalueerd worden.

5 Zie de ambtelijke notitie *Taakafbakening tussen de overheden op het terrein van de archeologische monumentenzorg*.

Eindrapportage IPO-projectgroep Monumentenzorg.
Interprovinciaal Overleg IPO, Den Haag, 1995.

Grenzeloos cultuurbeheer : internationaal beleid op het terrein van musea, monumenten, archieven en archeologie. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Rijswijk, 1995.

Investeren in Cultuur : nota Cultuurbeleid 1993-1996. Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, Den Haag, 1992.

Men weegt kaneel bij 't lood. Commissie Toekomst van de Geesteswetenschappen, Utrecht, 1995.

Monumenten op en in de grond : naar een integraal gemeentelijk monumenten- en archeologiebeleid. Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Den Haag, 1996.

Pantser of ruggengraat : Uitgangspunten voor cultuurbeleid. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag, 1995.

Pantser of ruggengraat : Cultuurnota 1997-2000. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag, 1996

Literatuur

Taakafbakening tussen de overheden op het terrein van de archeologische monumentenzorg. Ambtelijke notitie WVC/IPO/VNG, Amersfoort, 1995.

Verantwoord vergeten: selectie in de archeologische monumentenzorg: werkconferentie Ministerie van WVC en Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, 15 april 1994, ARCHEON, Alphen aan den Rijn. Riemer R. Knoop, Carla A.C. Jansen (red.). Leiden, 1995.

Verdrag van Valletta : Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed. Tractatenblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 1992, Nr. 97.

Het Verleden Zeker : naar een meer effectieve archeologische monumentenzorg in Nederland. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Amersfoort, 1995.

Voor de Kiezen : selectiebeleid Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 1997 - 2000; concept-notitie. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort, juli 1996.

Colofon

'Geef de toekomst een verleden'
Beleidsplan ROB1997-2000

© ROB 1997

Vormgeving
Ingrid Jansen, Amersfoort

Druk
Stampij, Amersfoort

Bestelwijze
Exemplaren van 'Geef de toekomst een verleden' zijn aan te vragen door
f 10,- per exemplaar, vermeerderd met f 5,- administratie/verzendingkosten,
over te maken op postbanknummer 47 92 702 ten name van Joan Willems
Stichting te Amersfoort onder vermelding van de titel.

ROB